

Юркевич О.М.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківських інвестицій
ДВНЗ “Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана”

МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРЕДИТНИХ КОМПАНІЙ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Розглянуто теоретичні аспекти діяльності кредитних компаній, особливо виду небанківських кредитних установ, які функціонують на фінансовому ринку України. Систематизовано наукові погляди щодо переліку фінансових установ, висвітлено значення та роль кредитних компаній як важливого елементу інфраструктури забезпечення суб'єктів ринку фінансовими ресурсами, чітко окреслено їх місце на фінансовому ринку.

The authors examine theoretical aspects of credit companies' activity, especially some non-banking credit establishments which are functioning at the financial market of Ukraine; systematize scientific views on the listing of financial institutions; elucidate the meaning and role of credit companies as an important element in the infrastructure of providing market subjects with financial resources; and clearly outline their place at the financial market.

Ключові слова: кредитні компанії, фінансовий ринок, фінансові ресурси, банки, небанківські кредитні установи.

Розвиток вітчизняних фінансових посередників визначив пріоритетну на сьогодні роль банків порівняно з іншими фінансовими інститутами. Але протягом останніх років дедалі більше зростає попит на кредитні ресурси з боку не тільки великих і середніх підприємств, а й у першу чергу малого бізнесу і населення. Як показує світовий досвід, небанківські кредитні установи спроможні ефективно забезпечувати кредитними ресурсами саме ці останні категорії економічних суб'єктів.

Проблеми функціонування і діяльності окремих небанківських кредитних установ та їх кредитний потенціал розглядаються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, М. Туган-Барановського, О. Василика, Н. Внукової, Б. Івасіва, В. Корнєєва, М. Крупка, М. Савлука, В. Ходаківської та інших.

Незважаючи на досить ґрунтовні дослідження даної проблематики, слід зазначити, що більшість науковців розглядають небанківські кредитні установи як складову фінансового або кредитного ринку, наводячи структуру цих ринків. Але у вітчизняній літературі відсутні дослідження щодо діяльності на фінансовому ринку України таких небанківських кредитних установ, як кредитні компанії, що діють поряд із банками, кредитними спілками і ломбардами. Кредитні компанії — нове явище на фінансовому ринку України, оскільки початок їх створення пов'язаний з прийняттям Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”¹. У нормативно-правових документах,

¹ Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12.07.2001 № 2664-III.

© Юркевич О.М., 2009

Фінансовий ринок

які регламентують діяльність кредитних компаній, вони мають назву “кредитні установи”. Використання терміна “кредитні компанії” в даній статті зумовлене необхідністю розмежування поняття “кредитні установи” — як сукупність усіх установ, що здійснюють кредитну діяльність, і поняття “кредитні установи” — як окремий вид небанківських кредитних установ. Метою даної статті є визначення місця та ролі кредитних компаній на фінансовому ринку, аналіз їх діяльності за напрямками функціонування.

Кредитні компанії проводять свою діяльність на фінансовому ринку, який забезпечує зведення покупців та продавців фінансових активів і сприяє обміну цими активами: фінансові ресурси обмінюються на фінансові інструменти, фінансові інструменти — на фінансові ресурси, чим забезпечується ефективний перерозподіл фінансових ресурсів від одних суб'єктів ринку до інших.

Розглядаючи фінансовий ринок як сукупність фінансових інститутів, зазначимо, що ні у вітчизняній, ні у зарубіжній літературі не існує єдиної точки зору щодо їх складу. В іноземних джерелах фінансових посередників поділяють на три групи:

- депозитні інституції;
- договірні ощадні інституції;
- інвестиційні посередники.

Для вітчизняної літератури характерний дещо інший підхід до класифікації фінансових інститутів. Так, Н. Костіна поділяє фінансових посередників на дві групи:

- банки;
- небанківські кредитні установи, які інколи називають спеціалізованими фінансово-кредитними установами, чи парабанками².

І. Шамова всю кредитну систему поділяє на такі групи:

- банківська система, до складу якої входять центральний емісійний банк, комерційні та спеціалізовані банки;
- небанківські кредитно-фінансові установи, до яких відносять інвестиційні компанії, пенсійні фонди, ощадні установи, страхові, фінансові, лізингові та факторингові компанії³.

М. Савлук поділяє всіх небанківських фінансово-кредитних посередників на:

- договірні фінансово-кредитні установи, які залучають кошти на підставі договору з кредитором (інвестором);
- інвестиційних фінансово-кредитних посередників, які залучають кошти через продаж кредиторам (інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо⁴.

До групи договірних фінансово-кредитних установ за цим критерієм віднесено страхові компанії, пенсійні фонди, ломбарди, лізингові та факторингові компанії.

² Костіна Н.І., Антонов В.М., Ганах Н.І. Банки: сучасні інформаційні технології: Навч. посіб. — Ірпінь, 2001. — 359 с.

³ Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2001. — 179 с.

⁴ Гроші та кредит: Підруч. / За заг. ред. М.І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2001. — 599 с.

Фінансовий ринок

У групі інвестиційних фінансово-кредитних посередників виокремлено інвестиційні фонди, фінансові компанії, кредитні товариства, спілки тощо.

Таке розмаїття поглядів щодо класифікації фінансових установ зумовлено відсутністю загально визнаних критеріїв класифікації всіх фінансових посередників.

Продовжуючи дослідження складу фінансових інститутів та місця небанківських фінансових установ, і зокрема кредитних компаній, на фінансовому ринку варто, по-перше, визначити основні сегменти, на які він поділяється. Так, відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” до ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових та інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів. З огляду на це визначення, до основних складових фінансового ринку можна віднести кредитний, страховий, пенсійний ринки та ринок цінних паперів. Основними державними регуляторами цих ринків є Національний банк України (НБУ), Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг) та Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) (рис. 1). Діяльність кредитних компаній регулюється Держфінпослуг.

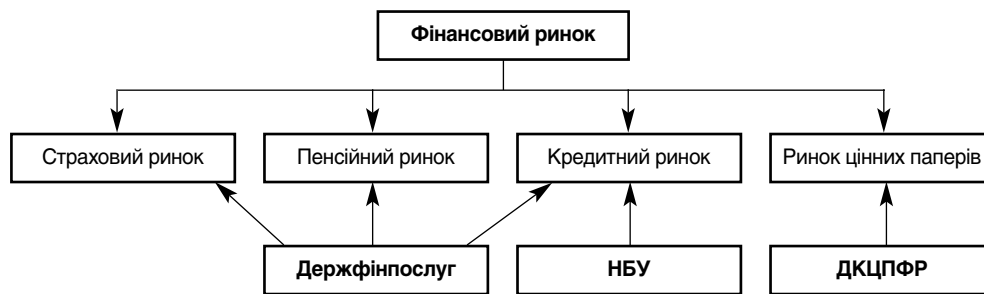

Рис. 1. Склад фінансового ринку та його основні державні регулятори

У цьому ж законі зазначено, що учасниками фінансового ринку є фінансові установи, до яких належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг. Фінансові установи, внесені до державного реєстру фінансових установ, дістають право надавати фінансові послуги.

Одним із видів фінансових установ є кредитні установи, до яких і належать кредитні компанії. Відповідно до закону, кредитними установами є фінансові організації, які мають право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик. Отже, можна зробити висновок, що основним видом діяльності кредитної компанії є надання фінансових кредитів на власний ризик. Крім того, цей вид діяльності для кредитної компанії є не просто основним, а

Фінансовий ринок

виключним. Так, надавати фінансові кредити за рахунок прямо або опосередковано залучених коштів має право (на підставі відповідної ліцензії) лише кредитна установа, і така діяльність не може сумішатися з наданням будь-яких інших видів фінансових послуг⁵.

На нашу думку, чітко визначити основних учасників фінансового ринку і встановити на ньому місце кредитних компаній допоможе схема, наведена на рис. 2.

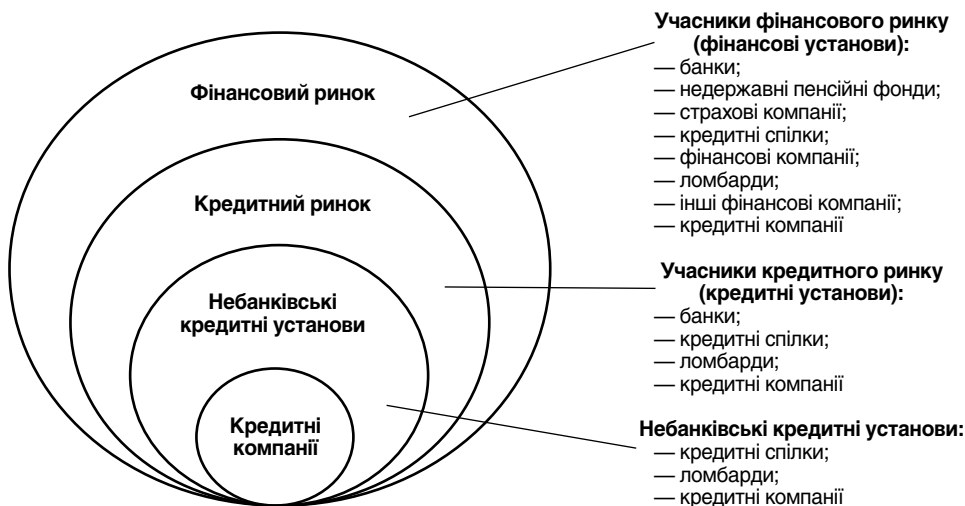

Рис. 2. Місце небанківських кредитних установ на фінансовому ринку

Як видно з наведеної схеми, кредитні компанії входять до складу небанківських кредитних установ, які, у свою чергу, є складовою частиною кредитних установ. Усі кредитні установи функціонують на кредитному ринку, який є сегментом фінансового ринку.

В Україні ринок небанківських кредитних установ складається з кредитних спілок, ломбардів і кредитних компаній.

Отже, сучасний фінансовий ринок — це складне утворення, на якому здійснюють діяльність велика кількість фінансових посередників.

Крім діяльності на кредитному ринку кредитні компанії з метою залучення вільних коштів і формування ресурсної бази активно користуються фінансовими інструментами ринку цінних паперів, виступаючи емітентами. Тому для остаточного з'ясування місця кредитних компаній доцільно представити фінансовий ринок у вигляді схеми (рис. 3).

Структуру фінансового ринку можна уявити як інтегроване утворення, основними складовими якого є ринок позикових коштів та ринок інструментів власності.

⁵ Розпорядження “Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг” від 27.07.2004 № 933/9532, п. 2.2. ст 2.

Фінансовий ринок

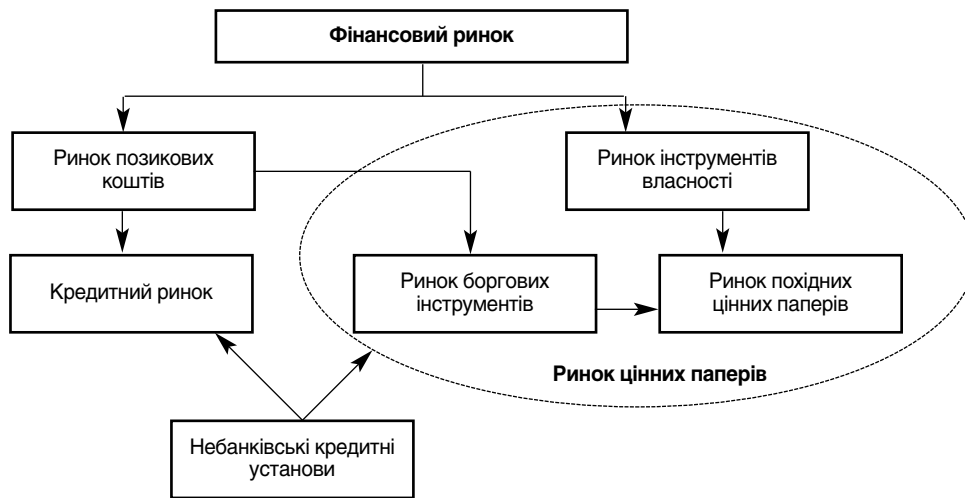

Рис. 3. Структура фінансового ринку та місце небанківських кредитних установ на ньому

Ринок позикових коштів є тим механізмом, у межах якого встановлюються взаємовідносини між різноманітними особами, одні з яких мають потребу у фінансових ресурсах, а інші можуть їх надати, як правило, на певний термін і за фіксовану плату. На цьому ринку постійно відбуваються процеси акумулювання, розподілу та перерозподілу вільних фінансових ресурсів серед галузей економіки. Передавання фінансових ресурсів від одних суб'єктів ринку до інших відбувається через різні фінансові інструменти, які для інвесторів є фінансовими активами, а для тих, хто потребує інвестицій і є емітентом ринкових активів, — зобов'язаннями.

На ринку небанківських фінансових послуг здійснюється як пряме, так і непряме фінансування, яке передбачає участь небанківських фінансових посередників у процесах переміщення капіталів від одних учасників ринку до інших. За прямого фінансування інвестори беруть на себе більшу частину ризиків і зазнають значних витрат на оцінювання фінансових активів та їх емітентів. За непрямого фінансування визначальну роль в інвестиційному процесі відіграють небанківські кредитні установи, які забезпечують переміщення коштів від кредиторів до позичальників у незайнятому банками секторі ринку і зменшують ризики та витрати, пов'язані з інвестуванням коштів. Саме непрямому фінансуванню належить провідна роль на мікрофінансовому ринку, оскільки для більшості невеликих підприємств, приватних підприємців та інших малозабезпечених учасників ринку основним джерелом є переважно кредитні ресурси, які надаються небанківськими кредитними установами.

Небанківські кредитні установи — це фінансові установи, чії функції полягають у акумулюванні коштів громадян і юридичних осіб та їх подальшому наданні на комерційних засадах у розпорядження позичальників. З їх допомогою

Фінансовий ринок

здійснюються накопичення, рух, розподіл і перерозподіл позикового капіталу між окремими суб'єктами, сферами економіки і територіями.

Залучення коштів на ринку позикових коштів можливе як шляхом укладання кредитної угоди (наприклад, між банком і кредитною установою), так і через випуск та розміщення боргових інструментів (такі операції, як правило, опосередковуються учасниками фондового ринку).

На ринку інструментів власності небанківські кредитні установи мають можливість залучити необхідні кошти в обмін на корпоративні права для кредитування основних суб'єктів фінансового ринку. Основним інструментом на ринку боргових зобов'язань, з допомогою якого здійснюється таке залучення коштів, є випуск облігацій. Таким чином, ринок цінних паперів об'єднує частину ринку позикових коштів (а саме — ринок боргових інструментів) і практично цілком ринок інструментів власності.

Небанківські кредитні установи виконують такі функції:

- сприяють зменшенню вартості операцій за одночасного зростання їх кількості;
- об'єднують заощадження своїх клієнтів для здійснення великих інвестицій на первинному ринку;
- трансформують строк цінного паперу в різні строки погашення попередніх зобов'язань;
- диверсифікують ризик, що досить важко зробити окремим власникам заощаджень самостійно.

Як показує практика, роль небанківських кредитних установ дуже велика, оскільки вони функціонують у сегменті ринку позикових ресурсів, який часто не цікавить банки з огляду на високі операційні витрати чи “зарегульованість” галузі. Тому такі установи є не стільки конкурентами банкам, скільки результатом послідовного розвитку інфраструктури забезпечення підприємств фінансовими ресурсами. Їхня діяльність вигідна як тим, хто заощаджує, так і тим, хто позичає, оскільки:

- відпадає потреба в пошуках один одного;
- знижується ризик неповернення позики або неефективних капіталовкладень;
- знижуються сумарні витрати позичальника на отримання позики;
- малозабезпечені верстви суспільства мають можливість отримати доступ до кредитних ресурсів для створення бізнесу, який надасть їм прибутки в майбутньому;
- фінансові посередники зменшують вартість здійснення фінансових операцій через уніфікацію та спеціалізацію (наприклад, за рахунок використання недорогих агентських мереж)⁶.

Отже, небанківські кредитні установи, зокрема кредитні компанії, відіграють важому роль на ринку фінансових послуг. Вони, здійснюючи операції з інвестування і залучення коштів, не лише знижують для учасників ринку відповідні ризики від

⁶ Горбач Л.М., Каун О.Б. Ринок фінансових послуг: Навч. посіб.: — К.: Кондор, 2006. — 436 с.

Фінансовий ринок

проведення операції з фінансовими активами, а й зменшують витрати, економлячи на масштабі операцій та вдосконалюючи процедури оцінювання фінансових активів.

Сьогодні в Україні склалася ситуація, за якої небанківські кредитні установи ще не відіграють тієї ролі в економіці, якої від них можна було очікувати, їх участь у фінансовому посередництві та підтримці розвитку малого і середнього бізнесу незначна. Репутація окремих структур небанківських кредитних установ, зокрема кредитних спілок, щодо збереження коштів населення через кризові явища виявилася незадовільною. Сьогодні сектор небанківських кредитних установ в економіці України надто малий, а кредитні компанії взагалі перебувають на етапі становлення, тому оцінити їх вплив досить складно.

Однак у майбутньому роль небанківських кредитних установ, зокрема кредитних компаній, у функціонуванні ринку фінансових послуг і розвитку вітчизняної економіки в цілому може посилитися, оскільки вони є перспективними внутрішніми інвесторами, утворюють альтернативний банківському сектору сегмент, продукують альтернативні фінансові послуги, чим забезпечують розвиток конкурентного середовища на ринку кредитних ресурсів. Здійснюючи операції з інвестування і залучення коштів, вони зменшують для учасників ринку витрати і відповідні ризики не лише від проведення операцій з фінансовими активами, а й завдяки економії на масштабі операцій і вдосконаленню процедур оцінювання фінансових активів.